

3. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В.В. Луць – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.

4. Петренко С.А. Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право”. / С.А. Петренко – Київ, 2010. – 19 с.

5. Маковій В.П. Термін серед темпоральних обмежень суб'єктивного права інтелектуальної власності / В.П. Маковій // Порівняльно-аналітичне право. – 2015 – № 4 – С. 122-126.

Поклонська Оксана

слухач магістр юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, канд. екон. наук
Калініченко З. Д.

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

Історичні аспекти виникнення міжнародного комерційного арбітражу розкривають характеристику правового регулювання правовідносин, що склалися у відповідні періоди функціонування інституту третейського судочинства.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розвитку відповідних суспільних відносин, виявлення недоліків та прогнозу розвитку міжнародного комерційного арбітражу.

Історія арбітражу є предметом дослідження вчених. Зокрема, окремі аспекти становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу можна знайти у працях В. Беяневича, А. Довгерта, Т. Захарченко, В. Кисіля, О. Кота, Т. Кисельової, Е. Пащенко, І. Побірченка, Ю. Притики, Т. Сліпачук, О. Торгашина, Г. Цірат та інших. Однак суть проблеми полягає в тому, що у більшості випадків науковці приділяють увагу вивченню історії окремих складових інститутів міжнародного приватного права, зокрема розвитку медіації, третейського судочинства, історії уніфікації та правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу. В українській доктрині відсутнє комплексне та системне дослідження розвитку інституту МКА.

Метою є аналіз переваг та недоліків правового регулювання суспільних відносин кожного історичного етапу МКА. При цьому методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці, матеріали періодичних видань, нормативно-правові акти.

Аналіз історії становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу дозволяє виокремити чотири етапи, а саме:

- а) виникнення арбітражу як альтернативного способу вирішення спорів;
- б) розвиток арбітражу в середньовіччі, поява першого нормативного регулювання;
- в) XVI - початок XX століття - період уніфікації нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу;
- г) сучасний етап міжнародного комерційного арбітражу.

Перший етап характеризується виникненням арбітражу та появою першої регламентації вирішення спорів недержавними органами судової влади.

У зарубіжній юридичній літературі зазначається, що арбітраж застосовували ще в часи Стародавнього Китаю, перші історичні записи датуються 2100 - 1600 році до н.е. Розв'язання спорів шляхом посередництва в Китаї набуло особливої підтримки за конфуціанства. Популярністю арбітраж також користувався в Стародавньому Єгипті. Так, приблизно до середини XX-го століття 80% спорів було врегульовано в позасудовому порядку шляхом звернення до шановних та авторитетних старців, обраних за критеріями мудрості, чесності та особливого положення в суспільстві [1].

У наукових дослідженнях зазначається, що серед країн Стародавнього світу Індія також має давню історію вирішення спорів із застосуванням трирівневої системи, яку в дослідженнях порівнюють із сучасним арбітражем.

Широкого розвитку міжнародний комерційний арбітраж набув також і в Римській Імперії, з розквітом її могутності. Історія римського міждержавного арбітражу почалася із втручання Риму, як могутньої сили, у політичне життя Стародавньої Греції. Після створення провінцій та зміцнення імперії арбітражний процес втратив свій міжнародний характер, але відповідні народи навіть за власним бажанням не могли звернутися до будь-якого іншого органу, хоча Рим терпів грецький інститут «міжнародних судів» аж до 2 сторіччя.

Положення про третейський розгляд спорів існує також у Законах XII таблиць, в яких проводиться розмежування між суддею, призначеного державою, та суддею, якого обирають сторони, а також визначаються випадки обрання арбітра. Арбітрам доручалося ведення справ про поділ майна між спадкоємцями загального спадкування, про відновлення порушених меж, про направлення дощових стоків та розгляд інших спорів.

Імператор Східної Римської Імперії (Візантії) Юстиніан своїми приписами надав рішенням арбітражу силу рішення державного суду. Науковці пов'язують системність у розвитку арбітражу зі зрівнянням юридичної сили арбітражного та судового рішень [3].

Аналіз наведеного дає підстави вважати, що арбітраж із часів його виникнення використовувався саме як недержавна інституція, як альтернатива державним органам судової влади.

Другий етап розвитку арбітражу, що характеризується появою звичаєвого права у сфері регулювання відносин арбітражу, пов'язують із виникненням християнства. Віряни цієї конфесії суворо дотримувалися заповіту Св. Апостола Павла. Судьями зазвичай обиралися представники

християнських громад, найчастіше - єпископи. Цей період був розквітом арбітражного суду, який виносив рішення по совісті, ґрунтуючись на моральних заповідях християнства, ігноруючи процедуру арбітражного розгляду. Підсумовуючи наслідки діяльності арбітражного суду єпископів, російський вчений В. Нікіфоров зазначає, що в період розквіту християнства у Візантії недержавні способи вирішення спорів превалювали над державними та користувалися значним авторитетом, були більш ефективними та близькими до досягнення мети, тобто до вирішення конфлікту та збереженню в подальшому у сторін доброзичливого ставлення один до одного [3].

У XII столітті під впливом римського та канонічного права комерційний арбітраж також набув свого розвитку і в Середньовічній Німеччині. Основою його розвитку послуговували три передумови: прагнення забезпечити перевагу над писаним правом, намір надати переважне право принципу справедливості та вимога вирішення справи особами того ж кола та стану. Для усунення складнощів судового процесу та для прискорення процесу судочинства феодальна Англія також почала застосовувати інститут арбітражного розгляду справ. Так, у Статуті IX і X року Вільгельма (гл. 15) містилося положення, що будь-який комерсант або інша будь-яка особа, яка бажає вирішити спір, може передати його на вирішення арбітражного судді, та компроміс (угода сторін про третейський суд) має походити (служити вихідним пунктом) при обговоренні питання в королівському суді.

У доктрині міжнародного комерційного арбітражу прийнято вважати, що початок функціонування інституту арбітражу в Київській Русі розпочалося з прийняттям грамоти Всеволода Мстиславовича в 1135 році, згідно з якою при церкві Іоана Предтечі в місті Новгород, на основі церковного приходу, було створено «купецьке товариство». Цією грамотою купці наділялися самоуправлінням та правом створити третейській (арбітражний) суд.

До форм третейського судочинства Київській Русі відносилися:

- а) третейський суд із суперарбітром, роль якого виконував митрополит;
- б) третейський суд без суперарбітра, що складався з декількох осіб на чолі з ігуменом;
- в) мировий ряд - поширена форма арбітражу в Київській Русі, метою якої було укладення мирової угоди та яка супроводжувалася участю «рядців та послухів».

Порядок утворення третейського суду регулювався третейським записом від 30 грудня 1637 року [18, с. 84]. Особливістю Укладення 1637 року стала правова регламентація інституту оспорювання рішення третейського суду. На цьому етапі з'являється прототип арбітражної угоди, так званий «запис», що спочатку міг існувати в усній формі, але згодом його письмова форма стала обов'язковою.

Особливістю інституту третейського судочинства тих часів було положення про забезпечення виконання та оскарження рішення третейського суду. Наприклад, Статутом 1566 року передбачалося, що, у разі відмови однієї зі сторін виконувати рішення третейського суду, інша мала право звернутися до земського суду, який мав забезпечити його виконання. А положеннями Статуту

1588 року земський суд було визначено як апеляційну інстанцію над третейськими судами.

Аналізуючи період розвитку третейського судочинства у Київській Русі, можна дійти висновку, що влада була зацікавлена у створенні третейського суду, оскільки вже тоді арбітраж став інститутом оперативного та ефективного вирішення справ серед купців. Особливостями функціонування третейського суду слід визначити появу інституту визнання та виконання рішення третейського суду й інститут державного примусу.

У 1831 році було затверджено Положення про третейський суд, що відкрило новий період у розвитку інституту міжнародного комерційного арбітражу. У відповідності до нього, третейський суд мав розглядати суперечки між членами торгових товариств та інші спори у справах акціонерних компаній. При цьому, у разі ухилення сторін від вибору посередників, обов'язок їх призначення покладался на судові органи, які призначали також і суперарбітра, якщо посередники не домовились між собою про вибір такої особи. Слід зазначити, що особливістю третейського суду періоду стало впровадження інститутів підвідомчості та оскарження рішень третейського суду.

Постановою ВЦВК від 16 жовтня 1924 року було затверджено Положення про третейський суд та включено як додаток до Глави 22 Цивільного процесуального кодексу РРФСР 1923 року. Формальна можливість використання третейської форми вирішення спорів між підприємствами у сфері здійснення господарської діяльності виникла з прийняттям Радою Міністрів СРСР Постанови від 23 липня 1959 року «Про поліпшення роботи державного арбітражу», у якій зазначалось про доцільність розгляду третейськими судами спорів з найважливіших справ. Надалі організація та порядок діяльності третейських судів визначались Додатком №2 Положення про третейський суд до Цивільного процесуального кодексу Української РСР від 18 липня 1963 року та Положенням про третейський суд для вирішення господарських спорів між об'єднаннями, підприємствами, організаціями й установами, затвердженим постановою Державного арбітражу СРСР від 30 грудня 1975 року.

Третій етап бере свій початок з прийняття низки міжнародних договорів та початком функціонування міжнародних інституцій у сфері міжнародного комерційного арбітражу. Першими актами міжнародно-правового регулювання комерційного арбітражу стали Женевський Протокол про арбітражні застереження 1923 року та Женевська Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 року. На міжнародній Конференції, що проходила в місті в Нью-Йорк з 20 травня по 10 червня 1958 року, була ухвалена Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень. Наразі її учасниками є 156 держав.

Як слушно зазначає український вчений Г.А. Цірат, основними недоліками Нью-Йоркської Конвенції є: по-перше, відсутність принципу взаємності, оскільки держави-учасниці зобов'язались виконувати на власній території арбітражні рішення, що винесені на території інших держав,

незалежно від того, чи вони є учасниками цієї Конвенції; по-друге, конвенцією не встановлено обмежень щодо характеру правовідносин, спори з яких можуть передаватися на вирішення до арбітражу; по-третє, стосовно арбітражних угод Нью-Йоркська Конвенція 1958 року закріпила обов'язкову письмову форму як умову їх дійсності, передбачивши, що арбітражні угоди можуть укладатися як окремі угоди, так і в якості арбітражних застережень в контрактах.

Четвертий етап - функціонування інституту МКА в наш час. Характеризується становленням інституту арбітражу на національних рівнях шляхом прийняття відповідного законодавства та започаткуванням арбітражних інституцій. За часи незалежності в нашій державі було прийнято Закон «Про міжнародний комерційний арбітраж», яким врегульовані правовідносини з міжнародного комерційного арбітражу, а також створено два постійно діючих арбітражних інститути - Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України.

Висновки. Міжнародний комерційний арбітраж набув особливої популярності та широкого застосування в останні 60 років, із початком уніфікації його нормативно-правового регулювання. Однак в історії міжнародний комерційний арбітраж відомий ще з часів Стародавніх Китаю, Індії, Греції, Риму та Єгипту. Аналіз історії становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу дозволяє виокремити чотири етапи. Однак, незважаючи на багатовікову історію та значні досягнення в розвитку МКА, в сучасній доктрині та правозастосовному полі залишається багато невизначених правових категорій та не врегульоване законодавством коло суспільних відносин.

Бібліографічні посилання:

1. Брунцева Е.В. Международный коммерческий арбитраж: Учебное пособие для высших учебных заведений. - СПб.: Изд. дом «Сентябрь», 2011. - 364с.
2. Бендевский Т. Международное частное право / Т. Бендевский; Перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. - М.: Статут, 2005.-448 с.
3. Курс международного торгового права / Тынель А., Функ Я., Хвалей В. - 2-е изд. - Минск : Амалфея, 2010. - 704 с
4. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. / Г.А. Цірат. - К: Істина, 2012. - 304 с.

Волочасва А. С.

студентка групи ЮД-541
юридичного факультету ДДУВС

Науковий керівник :

Новосад А. С.

к.ю.н., доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін ДДУВС